

УДК 631.162:631.11

Шерман Є.М.*аспірант кафедри економічної теорії
Херсонського національного технічного університету***ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМИ МЕХАНІЗМАМИ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Стаття присвячена розгляду суті і принципів формування організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості. Здійснення системного підходу щодо формування механізму розвитку харчової промисловості як однієї з провідних галузей економіки. Основою для ефективного розвитку підприємств харчової промисловості є наявність сировинної бази і місця споживання готової продукції, природні умови та науково-технічний прогрес.

Ключові слова: системний підхід, харчова промисловість, економічний зміст, сировина, конкуренція, управління, чинники розвитку, галузі економіки.

Sherman E.M. ПРИНЦИПЫ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИМИ МЕХАНИЗМАМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Статья посвящена рассмотрению сути и принципов формирования организационно-экономического механизма развития пищевой промышленности. Осуществление системного подхода к формированию механизма развития пищевой промышленности как одной из ведущих отраслей экономики. Основой для эффективного развития предприятий пищевой промышленности является наличие сырьевой базы и места потребления готовой продукции, природные условия и научно-технический прогресс.

Ключевые слова: системный подход, пищевая промышленность, экономическое содержание, сырье, конкуренция, управление, факторы развития, отрасли экономики.

Sherman E.M. PRINCIPLES OF MANAGEMENT OF ECONOMIC MECHANISMS IN THE FOOD INDUSTRY

Article considers the merits and principles of organizational and economic mechanism of development of the food industry. Of systematic approach to the formation mechanism of the food industry as one of the leading sectors of the economy. The basis for the effective development of the food industry is the availability of raw materials and finished goods consumption space, natural environment and technological progress.

Keywords: systemic approach, food, economic content, materials, competition, management, factors of development economics.

Постановка проблеми. Здійснення системного підходу щодо формування механізму розвитку харчової промисловості як однієї з провідних галузей економіки. Харчова промисловість – одна з найбільших та найважливіших галузей промисловості України. Від рівня її розвитку, стабільності функціонування залежить стан економіки, продовольча безпека держави, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, рівень життя населення. Основою для ефективного розвитку підприємств харчової промисловості є наявність сировинної бази та місця споживання готової продукції, природні умови та науково-технічний прогрес [16].

Харчова промисловість України складається з різноманітних галузей і підгалузей виробництва: борошномельно-круп'яної, цукрової, спиртової, пивоварної, хлібопекарської, кондитерської, м'ясо-молочної, рибної, крохмально-м'ясної, лікеро-горілчаної, олійно-жирової, виноробної, консервної, соляної, овочевої тощо, що представлені понад 22 тис. великих, середніх і малих підприємствами різних форм власності, які виробляють майже 20% від загального об'єму промислової продукції. Найбільша частина реалізованої продукції – напої, м'ясні та молочні продукти, тютюнові вироби, хліб і хлібобулочні вироби, олія та тваринні жири.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями тенденцій та перспектив розвитку харчової промисловості України займалися багато вітчизняних науковців, зокрема: А.В. Барабаш, Л.В. Дейнеко [11], О.Г. Дерев'яно, Л.А. Євчук, Г.О. Єресько, В.М. Калінчик, В.В. Лиськов, Т.Л. Мостенська [12], Н.І. Працюк, М.П. Сичевський [13], О.В. Шмаглії [15], І.Р. Юхновський [14] та інші.

Розвиток харчової промисловості до середини ХХ ст. характеризувався суттєвими національними особливостями, зумовленими традиціями споживання продуктів харчування, які відбивали певні смаки й

уподобання населення різних країн світу. Глобальна експансія у другій половині ХХ ст. провідних продовольчих транснаціональних компаній світу («Кока-кола», «Нестле», «Юнілевер» та ін.), яка мала конкретний вираз у завойовуванні національних ринків, призвела до універсалізації споживання, стандартизації випуску готової продукції та напівфабрикатів. Глобальна та регіональна конкуренція на продовольчих ринках спонукає виробників до диверсифікації асортиментного портфеля, складові якого здатні конкурувати зі світовими лідерами [10].

Серед важливих чинників розвитку харчової промисловості доцільно відзначити залежність територіального розміщення виробництва від сировинної бази, що є характерним для галузей, які використовують нетранспортабельну сировину, яка швидко псується, або велику кількість сировини (цукрова, олійна, рибна, овочеконсервна, молочна та інші галузі); від споживчого ринку через короткий термін зберігання готової продукції та/або економії на транспортних витратах (кондитерська, хлібопекарська, пивоварна та інші галузі). Також на ефективність роботи та розміщення виробничих потужностей впливає структура ринків праці, можливість залучати висококваліфіковані кадри, наявність енергетичних і фінансових ресурсів, зручність транспортного сполучення тощо. Однак сьогодення вимагає від підприємств харчової промисловості пошуку компромісу між розглянутими чинниками.

За технологічним та економічним змістом харчова промисловість є високо інтегрованою з сільським господарством галуззю виробництва і природно, що неврожаї, кон'юнктурні коливання цін на сировину та матеріали призводять до коливання попиту й пропозиції на окремі види продукції. На жаль, аграрна реформа в Україні виявилася неспроможною захистити українських виробників від наслідків кризи, яка

охопила майже всі галузі сільського господарства, що призвело до істотного скорочення обсягів виробництва продукції, зниження ефективності діяльності галузі та негативно відобразилося на підприємствах харчової промисловості й спричинило зменшення обсягів виробництва і, як результат, подорожчання продовольчих ресурсів для населення України та світу.

Постановка завдання. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що у розвитку аграрного сектору та харчової промисловості прослідковується тяжіння до збитковості окремих складових, що не дозволить цій галузі посісти гідне місце на світовому продовольчому ринку. Відсутність вільних коштів для модернізації обладнання, впровадження новітніх інноваційних технологій, закупівлі сировини змушує підприємства скорочувати виробництво. Тому проблеми економічно-фінансових відносин між підприємствами харчової промисловості та сільського господарства, пошуку паритету цін на сільськогосподарську сировину й продовольчі товари, розширення ринків сировини та збуту повинні вирішуватися на основі управління агропромисловим комплексом з використанням сучасних інструментів менеджменту та маркетингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним напрямом подолання зазначених негативних тенденцій є розвиток інтеграційних зв'язків і побудова на їх основі інтегрованих об'єднань. Останнім часом для галузей харчової промисловості характерним стає поширення інтеграційних стратегій і зростання ефективності як у межах окремих складових єдиного технологічного ланцюга (сільськогосподарські формування та переробні підприємства, заготівля, гуртова й роздрібна торгівля), так і у виробничих відносинах між ними. Посилення зв'язків виробників сільськогосподарської сировини і переробних підприємств призводить до появи нових цілісних властивостей у системі, зміни структури та якості інтегрованої системи.

Доцільно зазначити, що значні конкурентні переваги в харчовій промисловості України мають компанії з вертикально інтегрованою структурою виробництва із замкнутим циклом виробництва – від вирощування, зберігання та переробки сировини до виробництва та реалізації готової продукції. За рахунок власної системи елеваторів, сільських господарств і торговельних домів компанії досягають замкнутого виробничого циклу, економії витрат і раціонального управління фінансовими потоками. Додатковими перевагами є розташування у спеціальних економічних зонах і на територіях пріоритетного розвитку, а також співпраця з іноземними партнерами.

В основі розвитку харчової промисловості лежать об'єктивні економічні закони розвитку суспільного виробництва. Керувати економікою на будь-якому організаційному рівні означає надходити у виробництві так, як вимагають економічні закони, одним з яких є, наприклад, закон випереджаючого зростання продуктивності праці в порівнянні із зростанням заробітної плати. Його порушення призведе до порушення грошового обігу, появи в зверненні так званих «зайвих грошей», породить незадоволений попит, дефіцит багатьох видів продукції та інші негативні явища. Пізнанням економічних законів займається економічна наука.

Визначення даного механізму як організаційно-економічного характеризує його як організаційну систему, що являє собою «сукупність методів, принципів, правил, прийомів, використовуваних для виконання організаційно-економічних завдань» [26]. Цей механізм має забезпечувати оптимальний рівень функціонування організаційно-економічної системи підприємства.

Контроль діяльності підприємства за допомогою адміністративно-розпорядчих методів гальмує розвиток виробництва, сковує ініціативу і запозятливість. Непряме регулювання виробництва через економічні важелі і стимули без певної регламентації веде до зниження цілеспрямованості, особливо в довгостроковому плані, породжує елементи стихійності. А тому господарський механізм являє собою сукупність різних форм і методів, що використовуються для свідомого, цілеспрямованого впливу на економіку з метою всебітньої її інтенсифікації про підвищення ефективності.

Соціально-економічна природа господарського механізму визначається пануючими відносинами власності на засоби виробництва. Кожному способу виробництва суттєвий власний господарський механізм, ядром якого є система стимулів, які формують спонукальні мотиви досягнення високих кінцевих результатів. Від дієвості цих стимулів, їх в'язі з об'єктивно існуючими, постійно змінюються інтересами людей залежить результат виробничої діяльності. Виділимо деякі загальні принципи формування господарського механізму, характерні як для галузі, регіону, так і для окремого підприємства або його підрозділу:

- по-перше, господарський механізм на будь-який щаблі ієрархії повинен бути зорієнтованим на досягнення різноманітних, взаємозв'язаних і періодично змінюються цілей виробничої системи даного рівня, тобто на досягнення кінцевого, а не проміжного результату виробничої діяльності;

- по-друге, господарський механізм повинен погоджувати з об'єктивно існуючими розбіжністю і суперечливістю інтересів різних ланок виробництва, груп та окремих працівників, виробляючи порядок застосування того чи іншого стимулу. Ігнорування цієї вимоги може обернутися значними економічними, соціальними, екологічними втратами. Тому дуже важливим є наукове обґрунтування умов застосування різних довготривалих нормативів, порядку їх визначення, рівня стабільності і гнучкості цін, процентних ставок, податків, пільг, санкцій тощо;

- по-третє, господарський механізм повинен виробляти також способи впливу на процес залучення у виробництво різного роду ресурсів, які стимулювали б, з одного боку, прагнення трудових колективів і окремих працівників до максимального можливого при даному рівні розвитку виробничої системи наближенню до мети, з іншого боку – прагнення до мінімально необхідного залученню у виробничий процес кількості живої і матеріалізованої праці. А саме, господарський механізм за допомогою стимулу повинен забезпечувати ефективне й якісне функціонування виробничих систем;

- по-четверте, господарський механізм повинен бути пристосований до форм і методів управління виробництвом, що передбачає поєднання юридичної та економічної самостійності підприємств і об'єднань.

Господарський механізм можна розглядати у двох аспектах:

- 1) господарський механізм свідомо створюється і приблизно використовується людьми (з цієї точки зору він суб'єктивний за своєю природою). Завдяки своїй суб'єктивності він вбирає в себе не тільки економічні (базисні), але й неекономічні (надбудовні) форми і методи, наприклад, юридичні норми (господарське право), морально-психологічні фактори (моральне заохочення) та інше.

- 2) за своїм змістом господарський механізм об'єктивний, так як він реалізує сутність виробничих відносин, суть об'єктивних економічних законів.

До основних характеристик організаційно-економічного механізму запропоновано віднести такі: а) організаційно-економічний механізм є підмеханізмом економічного механізму, який, у свою чергу, є важливішою складовою господарського механізму підприємства; б) організаційно-економічний механізм є приналежністю організаційно-економічної системи, взаємодіє у системі інших механізмів на підприємстві як цілісної системи; в) до складових організаційно-економічного механізму відносяться: організаційно-технічний; виробничо-технологічний; фінансово-економічний механізми; г) основною функцією даного механізму є реалізація процесу організації та прийняття економічних рішень, які спрямовані на досягнення поставленої мети підприємства; д) об'єктом впливу організаційно-економічного механізму є потенціал галузі, а кінцевою метою його функціонування – підвищення економічної ефективності використання потенціалу.

Погоджуємося з підходом багатьох вітчизняних вчених, що організаційно-економічний механізм будь-яких явищ в національній економіці необхідно розглядати крізь призму механізмів і форм державного регулювання.

У сучасних умовах в Україні особливістю організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості є те, що він має ліберальний характер та містить у собі сукупність дій державних органів влади у сфері бюджетних видатків, засобів характерного контролю, сертифікації і стандартизації, науково-технічного забезпечення по формуванню переважних умов розвитку певних галузей.

Методичну базу створення організаційно-економічного механізму формують знання тенденцій розвитку економіки, сутності і механізмів дії економічних законів, вміння їх використовувати на практиці в процесі діяльності підприємства. Механізм дії економічних законів є складовою частиною виробничих відносин і разом з тим науково об'єктивною основою організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості.

Формування організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості починається із визначення принципів здійснення цього процесу, головними з яких є:

1. Принцип інноваційного характеру розвитку системи передбачає опору промислового підприємства на високі стандарти роботи та прагнення до нововведень. Постійний пошук нових можливостей стимулює розвиток харчової промисловості. Орієнтація на інновації допомагає промисловому підприємству ефективно здійснювати свою діяльність.

2. Принцип системності представляє сукупність взаємодіючих підсистем та ефективну взаємодію із зовнішнім середовищем. Робота кожного окремого відділу та підсистеми будується таким чином, щоб у визначений термін головна мета підприємства була досягнута.

3. Принцип урахування інтересів усіх учасників виробничого процесу – це один з головних принципів управління. Тільки на основі урахування інтересів всіх економічних контрагентів, з якими співпрацює підприємство харчової промисловості у процесі своєї діяльності, можна заснувати тривалу та стабільну взаємодію.

4. Принцип ефективного та справедливого управління персоналом (повноваження і відповідальність; справедливий поділ відповідальності за результати роботи між менеджерами та робітниками; корпора-

тивний дух; стабільність; мотивація праці та справедлива винагорода за виконання обов'язків).

5. Принцип дотримання етики бізнесу передбачає чесність і довіру в ділових стосунках, дотримання домовленостей та підписаних угод, повагу до партнерів та інших учасників взаємодії. Цей принцип покладений в основу довготривалих відносин, бо без нього накопичення ресурсів та потенціалу споживчого капіталу неможливе.

6. Принцип адаптивності. Цей принцип вимагає своєчасної динамічної реакції на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі (зміни запитів споживачів, дії конкурентів, видання нових чи редагування існуючих законодавчих актів, кризові явища в економіці, зниження ефективності праці тощо).

7. Принцип безперервності і надійності виявляється у створенні таких організаційно-господарських та технічних умов, за яких досягається стійкість і безперервність заданого режиму виробничого процесу [7].

8. Принцип економічності та ефективності на основі багатоваріантного вибору шляхів розвитку. Наявність альтернатив розвитку допоможе обирати більш ефективний та економічний шлях, краще пристосуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах, поліпшувати організацію виробництва, випустити конкурентоспроможну продукцію.

Такі принципи дозволяють визначити місце організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості серед інших механізмів, його особисті функції та чітко сформулювати його взаємодію в сукупності із іншими механізмами підприємства в єдиній ієрархії всіх механізмів функціонування підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Однією з перешкод на шляху інвесторів є неврегульованість важливих питань у сфері законодавства, тобто першим кроком по вдосконаленню галузі має стати розробка національної стратегії продовольчої безпеки країни, перегляд існуючих стандартів у бік їх спрощення і перехід до європейських норм і як наслідок формування ефективного організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Довгань Л.Є., Дудукало Г.О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ruh.znaimo.com.ua/index-27522.html>.
2. Полозова Т.В., Овсюченко Ю.В. Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/articles/2005/05ptvfp.html>.
3. Садеков А.А. Управление предприятием в условиях кризиса: моногр. / А.А. Садеков, В. В. Цурик. – Донецк: ДонГУЭТ, 2006. – 178 с.
4. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління / Л.І. Піддубна. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2007. – 368 с.
5. Пономарев І.Ф., Полякова Е.И. // Научные труды ДонНТУ, серия: экономическая, выпуск № 69.
6. Основы социального управления: учебное пособие / А.Г. Гладышев, В.Н. Иванов, В.И. Патрушев и др. Под ред. В.Н. Иванова. – М.: Высш. шк., 2001. – 271 с.
7. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. посібник / М.Г. Грещак, О.М. Гребешкова, О.С. Коцюба; за ред. М.Г. Грещака. – Київ: КНЕУ, 2001. – 228 с.
8. Каліна І.І. Організаційно-економічний механізм ефективного управління машинобудівним підприємством // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 9(123). – С. 130-134.
9. Білик Ю., Файчук О. Оцінка порівняльних переваг в умовах міжнародної економічної інтеграції // Економіка України. – 2007. – № 6. – С. 69-76.